

УДК 330.88

Дубас Юрій Володимирович

аспірант

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Dubas Yuriy

PhD Candidate of the

Institute of Economics and Forecasting of the

National Academy of Sciences of Ukraine

**ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ СТАБІЛЬНОСТІ
ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ
POLITICAL AND ECONOMIC FACTORS OF INSTITUTIONAL
STABILITY**

***Анотація.** Вступ. Добре відомо, що стабільність або, навпаки, дестабілізація сформованої в країні системи суспільних інститутів має значний вплив на її економіку та суспільне життя. Багаті розвинуті країни характеризуються значним рівнем стабільності інститутів, а в країнах, які розвиваються, вони частіше зазнають краху. Водночас, на питання, як саме країни з другої групи можуть здійснити необхідні інституційні трансформації, сформувати стабільні системи інститутів і досягти високого рівня економічного розвитку, досі нема однозначної відповіді.*

***Мета.** Ця стаття має на меті дослідити інституційну стабільність як один з визначальних чинників цього процесу: оцінити рівень стабільності інституційних систем різних країн, визначити, як саме та під впливом яких факторів він змінюється, а також*

проаналізувати його вплив на здатність суспільства підтримувати високі темпи економічного росту.

Матеріали і методи. Основою дослідження є дані бази Archigos, в якій зібраний список державних лідерів в світі за останні 150 років та, зокрема, детальна інформація щодо набуття та втрати ними влади. На основі цих даних було визначено статистичний розподіл кількості випадків катастрофічної дестабілізації інституційної системи, розраховано її імовірність в залежності від різних чинників, та з використанням статистичних даних Світового банку визначено вплив стабільності на економічні показники. В дослідженні широко використовувалися статистичні методи.

Результати. В процесі дослідження виявлено, що стабільність інституційної системи і ризик її дестабілізації фундаментально відрізняється в різних країнах, що має значні економічні наслідки. Недавно сформовані інституційні системи зазнають значного ризику дестабілізації і державного перевороту, усталені ж можуть стабільно існувати протягом сотень років — вік є одним з ключових чинників зміни стабільності інституційної системи. При цьому в країнах з високою інституційною стабільністю спостерігається набагато вищий рівень економічного розвитку, а також дещо вищі темпи економічного зростання.

Перспективи. Ці напрацювання можна використовувати для оцінки і прогнозування перебігу інституційних трансформацій і, зокрема, масштабних реформ. При цьому необхідні подальші дослідження, які дозволять точніше оцінювати вплив на стабільність інституційної системи та шанс її дестабілізації як цих, так і інших, поки не ідентифікованих факторів, та перевірити отримані результати з використанням додаткових даних.

Ключові слова: інститути, інституційна стабільність, економічне зростання, державний переворот, трансформація інститутів.

Summary. *Introduction.* It is well known that stability or, conversely, destabilization of the social institutions within a country significantly impacts its economic outcomes. Developed countries experience high institutional stability, whereas developing nations frequently suffer from a catastrophic institutional breakdown. However, there is still no definitive answer how developing countries can undertake the necessary institutional transformations, establish highly effective and stable institutional systems, and achieve high levels of economic development.

Purpose. The objective of this article is to explore how institutional stability affects these dynamics. We are to assess the level of stability in the institutional systems of wide group of different countries, determine how it changes, and analyze its impact on economic growth.

Materials and Methods. This study is based on the Archigos database that compiles a list of world leaders over the past 150 years and the detailed information regarding their ascension to and loss of position. Utilizing primarily this dataset, we calculated the statistical distribution of catastrophic destabilization of institutional systems. Further, we computed the probability of such destabilization events happening given several identified factors. Lastly, we combined this statistical data with the yearly economic data provided the World Bank to assess the impact of institutional stability on some key economic indicators. A wide range of statistical methods have been extensively applied throughout this research.

Results. Through the course of the research, it has been discovered that institutional stability fundamentally varies across different countries, which results in significant difference between economic outcomes. New institutions have to endure considerable risk of destabilization and state upheaval, while old

and well-established institutions can evade such outcomes for centuries — simply, age is a pivotal factor that affects stability of the institutions. Stability of the institutions thoroughly affects economic performance as well: stable countries are not only much more developed economically, but also experience slightly faster rates of economic growth.

Discussion. The insights and statistical results of this study can be further used to analyse the impact of institutional transformations, including large-scale reforms. However, additional research is necessary to more accurately evaluate the specific influences on the stability of the institutional system and the likelihood of its destabilization, considering both identified and unidentified factors. Moreover, future work should aim to validate these results through the utilization of supplemental data.

Key words: *institutions, institutional stability, economic growth, coup d’etat, institutional transformation.*

Постановка проблеми. Попередні дослідження [2] показали, що стабільність інституційної системи, її захищеність від зовнішніх і внутрішніх ризиків є ключовим фактором інституційних трансформацій та, зокрема, цифрових реформ. Будь-яка стійка інституційна система перебуває в відносній рівновазі і захищається від дестабілізуючих змін шляхом явного чи неявного формування резервів для їх компенсації — а ефективніші механізми стабілізації чи більші резерви в системі дають можливість ініціювати значиміші реформи без катастрофічних наслідків та дають більше простору для помилки чи випадковості вже під час реалізації обраної політики.

При цьому попри наочність визначити параметри представленої раніше моделі [2; 3] неможливо: ключові для неї показники, рівень резервів для стабілізації інституційної системи та інтенсивність впливу зовнішніх факторів, не можуть бути оцінені на основі загальнодоступної

інформації. Водночас, один з основних сценаріїв цієї моделі, дестабілізація інституційної системи, в масштабі держави проявляється в формі державного перевороту, який легко спостерігається і має руйнівний вплив на економіку країни [5; 11]. Відповідно, на основі наявних даних щодо переворотів можна оцінити практичну застосовність розробленої моделі та її здатність описувати економічну динаміку в масштабі країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі проблема стабільності та дестабілізації інститутів активно обговорюється у наукових колах, як у теоретичному, так і в прикладному аспекті. Зокрема, Д. Ачемоглу та ін. розроблено теоретичну модель зміни і стабільності інститутів [4]. Ведуться і прикладні дослідження, які повинні оцінити вплив дестабілізації інститутів на суспільне життя [10], а також ідентифікувати вплив самого ризику такої дестабілізації на економічне зростання [15]. Зокрема, для прикладних досліджень широко застосовується база даних Archigos [9] та її аналоги [6], які дають можливість точно оцінити окремі характеристики інституційної системи, зокрема, її стабільність [8; 11; 15]. При цьому навіть цього значного об'єму досліджень не достатньо для остаточних висновків щодо факторів стабільності інституційної системи та її впливу на економіку.

Ця стаття є прямим продовженням розпочатого раніше дослідження засад трансформації інститутів та, зокрема, масштабних цифрових реформ [3], в ході якого було розроблено теоретичну модель інституційних трансформацій. Крім того, вона використовує започаткований Д. Нормом та ін. підхід до розгляду інституційної системи в розрізі режимів [11] та розширює деякі з отриманих дослідниками висновків.

Постановка завдання. Завданням даного дослідження є оцінка рівня стабільності інституційної системи на широкій вибірці країн, визначення окремих закономірностей її зміни та факторів, які на це впливають, та

ідентифікація зв'язку між рівнем стабільності і показниками економічного розвитку країни.

Матеріали і методи. Взята за основу дослідження база даних Archigos [9] охоплює достовірні інформаційні дані за останні 150 років щодо офіційної діяльності державних лідерів: про способи їх приходу до влади, послідовність політичних дій та втрачання політичних позицій. Остання версія бази містить детальну інформацію про 3409 політичних лідерів зі 188 країн, які перебували на своїх посадах з 1840 до початку 2016 року. Крім звичайних сценаріїв зміни президента (чи іншого лідера аналогічного масштабу) — таких, як програш на виборах, припинення повноважень через погіршення здоров'я чи інші обставини природного характеру, база зберігає також і каталог аномальних подій, зокрема, державних переворотів, зміни влади в неконституційний і зазвичай насильницький спосіб.

Відповідно, зібрана в базі інформація дає можливість оцінити, наскільки часто трапляється саме катастрофічна втрата стабільності інституційної системи внаслідок зміни формального політичного лідера шляхом державного перевороту. Існуючі аналоги, зокрема, база Colpus [6], дають детальнішу інформацію про конкретні перевороти і включають також невдалі випадки, але при цьому збирають дані за набагато коротший період і теж не можуть гарантувати наявність інформації про всі спроби перевороту, частина з яких є завідомо неpubлічними.

На основі цих даних було визначено статистичний розподіл кількості випадків катастрофічної дестабілізації інституційної системи, розраховано її імовірність в залежності від різних чинників, та з використанням статистичних даних Світового банку визначено вплив стабільності на економічні показники. В дослідженні широко використовувалися статистичні методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо недовіра і дестабілізацію інституційної системи в незначних масштабах не завжди можна помітити і об'єктивно виміряти, то на рівні країни такі феномени неможливо пропустити. Масштабна дестабілізація інституційної системи під впливом природних, технологічних або суспільних чинників може набувати катастрофічного характеру — і ніяким чином не може бути неопублікованою. Відповідно, кожен з випадків зміни влади в ході такої масштабної дестабілізації зберігається в базі Archigos.

Більша частина записаних у базі змін особи при владі відбувається в нормальний, передбачуваний спосіб в межах заданих інституційною системою стандартних механізмів: виборів, відставки чи добровільної передачі посади — без будь-якої дестабілізації. Водночас, 16% або майже шоста частка лідерів йде зі своєї посади в результаті перевороту — втрата стабільності інституційної системи виявляється значимим сценарієм інституційних трансформацій.

Незалежно від його виду (військовий путч, захоплення влади опозицією, народний бунт та ін.), **переворот є катастрофічним проявом недовіри інституційної системи**: він повністю протирічить існуючим нормам і практикам. В нормальних умовах суспільні дисбаланси усуваються у передбачений існуючими інститутами спосіб, через законні демократичні процедури, суди чи економічну діяльність — для їх вирішення можна запровадити нові закони, скасувати суперечливі норми, по-іншому перерозподілити доходи чи створити нові підприємства. Натомість в ході перевороту держава перестає виконувати найважливішу функцію монопольного виразника і представника суспільно-економічних інтересів [1, с. 15] — інтереси конфліктуючих груп в ході перевороту узгоджуються в непередбачений законом і державними політичними процедурами, а часто і прямо протизаконний, спосіб.

Попри свою радикальність, супутню шкоду і небезпеку як для самих його ініціаторів, так і для суспільства в цілому, **переворот лишається дієвим способом розв'язання суспільного конфлікту**, який не можуть повністю унеможливити навіть надійніші інституційні системи. У випадку успішного перевороту опозиція отримує формальні повноваження і стає владою, чим радикально збільшує свій вплив на інституційну систему. Невдалий переворот означає, навпаки, різке погіршення політичної позиції його учасників: марну трату ресурсів та імовірні політичні репресії з боку влади. І за позитивного, і за негативного результату існуюча інституційна рівновага порушується, а інституційне середовище піддається трансформації.

При цьому спробу перевороту можна розглядати як останній засіб вирішення конфлікту суспільно-економічних інтересів і для окремих політичних гравців, і для суспільства в цілому [2]. Так, початок перевороту несе неприпустимо високі ризики і не залишає інших альтернатив для ініціаторів: незалежно від результату, повернення до поточної політико-економічної рівноваги в межах існуючої інституційної системи є неможливим. Більше того, перевороти призводять до значних втрат і в економіці [5], а їх частота може бути одним з ключових факторів, які пояснюють різницю в економічному розвитку між багатими і бідними країнами [11].

За даними, представленими на рисунку 1, видно, що **в середньому щороку в світі відбувається 5-6 успішних державних переворотів** зі зміною політичного лідера. На графіку видно, що частота переворотів збільшується в окремі періоди суспільних потрясінь, наприклад, в часи Холодної війни, але в цілому не має однозначного тренду ні вгору, ні вниз. З 2000-х, навпаки, спостерігається суттєве зниження кількості переворотів, але не можна говорити однозначно про їх причини: чи то є зміна

глобальних умов, чи то статистична аномалія, адже у базі збережені й інші аналогічні періоди затишшя.

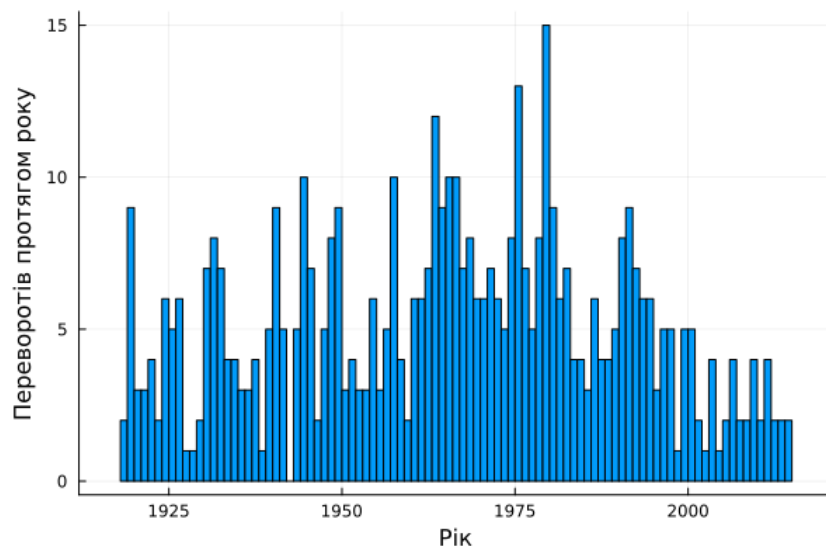


Рис. 1. Кількість переворотів протягом року, 1916-2016

Джерело: власні розрахунки автора на основі [9]

Крім інтерпретації інформації щодо окремих державних переворотів, можна розглядати дані також в розрізі режимів. Термін «режим» запроваджений Д. Нортон та ін. в [11] для позначення послідовності зміни лідерів, перехід влади між якими відбувається в звичайний, ненасильницький та інституційно передбачений спосіб. Успішний переворот, в свою чергу, знаменує закінчення дії одного режиму і початок наступного.

На відміну від окремого політичного лідера, **режим можна розглядати як самостійну інституційну систему**, значною мірою ізольовану від попередніх і наступних. Так, в більшості випадків президенти обираються, правлять і замінюються в існуючому інституційному середовищі, відповідно до чинного законодавства, внутрішніх процедур і неформальних норм. Крім рідкісних випадків докорінних реформ, лідери залишають практично незмінними ефективно працюючі інститути. Закінчення повноважень формального лідера не

свідчить про обов'язкові зміни інституційної системи; воно — закономірний елемент політичного процесу, який не супроводжується суспільними потрясіннями чи революційними змінами.

При цьому послідовність інституційної системи і державної політики не зберігається, коли формальний лідер вимушений залишити свою посаду через успішний переворот: зазнають невдачі механізми передачі влади, в ході політичної боротьби різних груп суттєвих змін зазнають формальні й неформальні інститути, які забезпечують внутрішню макроекономічну рівновагу, переглядаються існуючі плани і стратегії. Новий лідер, який зайняв посаду в результаті успішного політичного перевороту чи законних виборів після періоду політичної нестабільності, може і зазвичай вимушений активно реформувати дискредитовану інституційну систему, а то й відновлювати її після фактичного знищення попередньої. Він мусить ініціювати внесення змін до конституції, численних нормативних і законодавчих актів, сприяти створенню нової системи балансування економічних інтересів за допомогою формальних і неформальних інститутів. Будь-які наміри збереження існуючого інституційного середовища є примарними: процедури порушено, довіру знищено, баланс суспільно-політичних сил як основу функціонування попередньої інституційної системи втрачено.

З огляду на це **тривалість існування режиму, послідовності відібраних відповідно до усталених процедур політичних лідерів, можна розглядати як показник тривалості існування і поступального розвитку інституційної системи**, а зміну режиму в ході перевороту всупереч усім існуючим нормам — її крахом.

Тривалість режимів в базі розподілена нерівномірно: більшість з них зникають за декілька років, але водночас існують і рідкісні довгожителі. Медіанний час існування режиму — 3584 дні, половина записаних в базі інституційних систем існує менше 10 років; четвертина з 685 режимів

зникають менше, ніж за тисячу днів. Водночас в деяких країнах за весь період існування в базі не відбувалося жодного політичного перевороту — і, відповідно, всі їх лідери об'єднані в один режим тривалістю в майже півтори сотні років, а інституційна система зазнавала тільки поступального розвитку, без розривів.

На рисунку 2 видно, що *неоднорідне співвідношення тривалості існування режимів в цілому нагадує експоненційний розподіл*, який описує час між двома випадковими подіями з однаковою імовірністю. Припущення про те, що тривалість політичних режимів розподілена експоненційно, означатиме, що стабільність різних інституційних систем є однаковою, а та різниця, яку ми спостерігаємо в довготривалому періоді помірного співіснування різних країн, пояснюється переважно випадковістю. В достатньо великій вибірці знайдуться аномалії — як надзвичайно короткострокові, так і дуже стабільні режими, але загалом можна вважати, що інституційні системи не відрізняються за своїм рівнем стабільності.

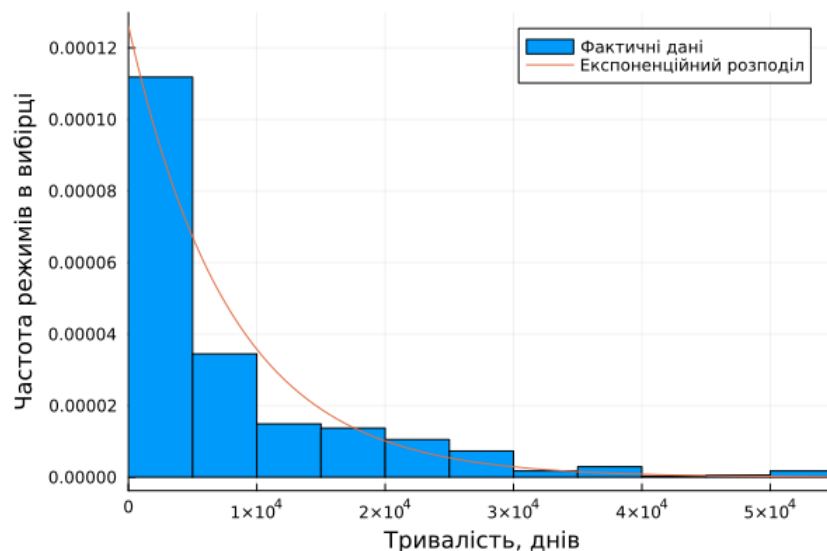


Рис. 2. Гістограма частоти режимів в розрізі їх тривалості

Джерело: власні розрахунки автора на основі [9]

На практиці ж, як можна помітити при порівнянні тривалості існування режиму і експоненційного розподілу на рис. 2, експоненційний розподіл, який припускає незмінну імовірність краху політичного режиму, починає давати все більшу і більшу похибку порівняно з реальними даними зі збільшенням тривалості існування режиму: з часом інституційні системи виявляються стабільнішими, ніж можна було очікувати раніше.

Доцільно припустити, що існуючі політичні режими, а отже й інституційні системи, в яких вони існують, фундаментально відрізняються за рівнем своєї стабільності.

Є дві групи альтернативних пояснень цього спостереження, серед яких неможливо вибрати єдиний варіант, використовуючи доступні дані. *По-перше*, стабільність може бути наслідком успішної трансформації і адаптації інституційних систем по мірі їх існування: якщо відбувається повільний і поступальний розвиток в напрямку стабілізації, старші інституційні системи закономірно демонструватимуть кращі результати. *По-друге*, та ж картина може формуватися за рахунок відбору навіть якщо рівень стабільності конкретної інституційної системи є екзогенним і незмінним (чи практично незмінним) показником: стабільні інституційні системи закономірно існують довго і зберігаються в вибірці, нестабільні — закономірно замінюються внаслідок переворотів. Порівняння інтенсивності впливу цих двох факторів, відбору й адаптації, вимагає додаткових досліджень і нових даних.

Крім цього, інформації в базі досить для того, щоб не просто говорити про розподіл тривалості існуючих режимів, а й чітко оцінити імовірну тривалість існування режиму та інституційної системи в цілому. Кожен з наявних в базі 685 режимів проживає щонайменше 0 днів, але з кожним наступним днем уцілілих, не втрачених в ході нового перевороту режимів стає все менше. На рисунку 3 можна спостерігати ці дані в максимально наочному вигляді.

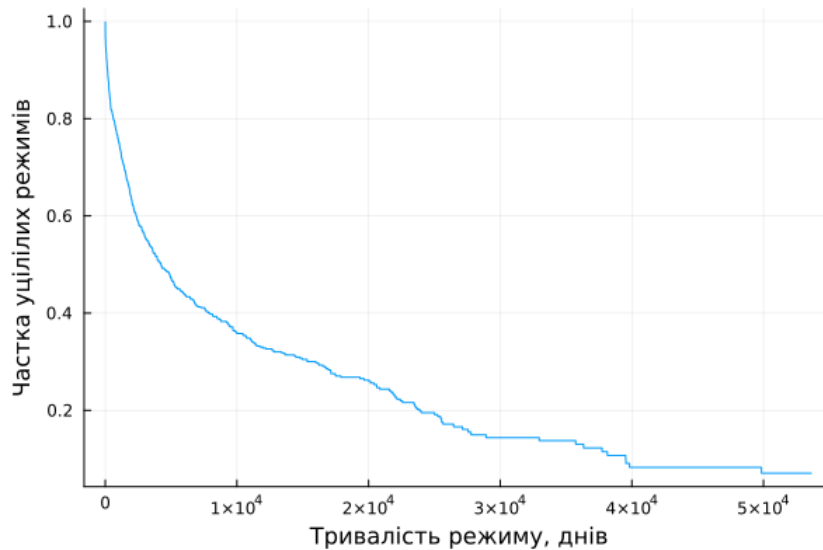


Рис. 3. Частка режимів, які не зазнали перевороту, залежно від тривалості їх існування

Джерело: власні розрахунки автора на основі [9]

Так, видно, що **нові, щойно створені системи інститутів демонструють значний рівень нестабільності, а усталені виявляються набагато стійкішими**. Так, за перші 30 днів – від заснування до кінця першого місяця функціонування нової влади – дестабілізуються достатньо для заміни лідера 5% інституційних систем. Далі шанс краху в результаті перевороту різко зменшується: за наступних 30 днів імовірність суспільно-політичного перевороту знижується більш як втричі, за треті 30 днів – вчетверо.

У тривалому періоді зберігається можливість краху, але з часом вона плавно зменшується. Розрахований середньорічний шанс успішного перевороту характеризує стабільність інституційної системи краще, ніж слабо порівнювані точкові заміри; він постійно знижується з часом, з майже 50% в перших 30 днів існування режиму до 2% після 50 років (таблиця 1).

При цьому динаміка стабілізації дуже відрізняється. Протягом перших місяців і років після перевороту порівняно невисока стабільність дуже швидко зростає. З іншого боку, після 20 років зниження шансу

перевороту і, відповідно, зростання очікуваної тривалості існування режиму в подальшому уповільнюється. Можна зробити також висновок, що *новостворені режими швидко набувають стабільності по мірі свого існування, а вже зрілі відрізняються між собою набагато менше.*

Таблиця 1

Основні характеристики режиму та інституційної системи залежно від періоду існування

Період існування режиму	Уцілілих режимів станом на кінець періоду	Шанс перевороту за період	Зважений шанс перевороту за рік	Очікувана (медіанна) тривалість життя станом на закінчення періоду, років	Середньорічне економічне зростання протягом періоду
0 днів	100.00%	-	-	11.6	-
До 30 днів	95.04%	5.0%	46.2%	13.5	-6.45
30-60 днів	93.72%	1.4%	32.6%	13.6	-3.90
60-90 днів	92.55%	1.2%	26.9%	14.0	-4.64
90-180 днів	89.78%	3.0%	19.6%	15.1	-6.70
180-365 днів	84.07%	6.4%	15.9%	17.7	-9.68
1-2 роки	78.66%	6.4%	11.3%	20.4	1.73
2-5 років	65.80%	16.3%	8.0%	27.7	2.13
5-10 років	52.44%	20.3%	6.3%	43.9	4.16
10-20 років	41.11%	21.6%	4.3%	44.6	5.22
20-50 років	26.80%	34.8%	2.6%	47.9	3.89
50-100 років	12.26%	54.2%	2.1%	46.9	3.32
100-150 років	7.07%	42.31%	1.8%	-	2.43

Джерело: власні розрахунки автора на основі [9; 13]

З наведених у таблиці даних можна припустити, що *протягом існування режиму відбираються ефективні інституційні механізми*

забезпечення стабільності і відкидаються неефективні. За час функціонування режим знаходить відповіді на типові виклики, накопичує системну довіру, стає звичним і зрозумілим для громадян. Неефективні чи ризиковані рішення вилучаються: або в межах одного режиму змінюються конкретні інститути, які не забезпечують достатньої стабільності, або вони замінюються разом з режимом, коли той зазнає краху в результаті перевороту.

На рисунку 4 детальніше відображені дані з передостаннього стовбця таблиці — очікувана тривалість існування режиму залежно від того, скільки він вже проіснував.

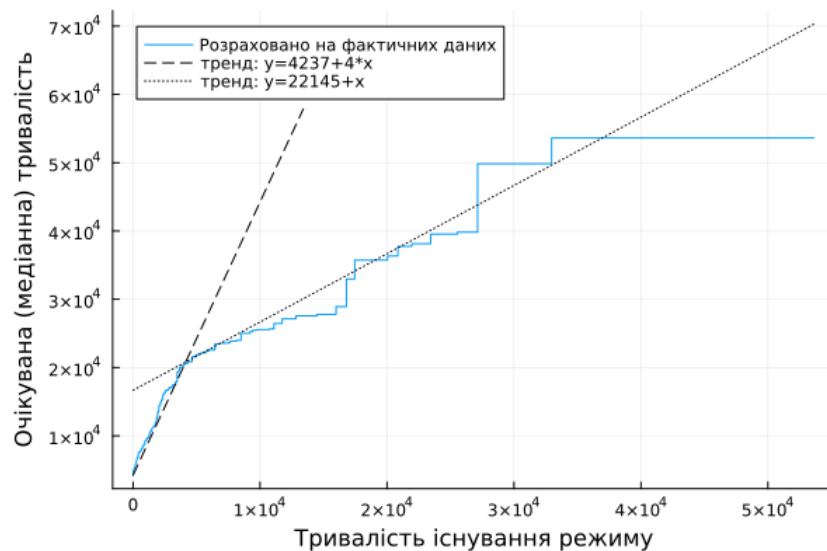


Рис. 4. Очікувана подальша тривалість існування режиму залежно від терміну, який він вже проіснував раніше

Джерело: власні розрахунки автора на основі [9]

Можна помітити, що на початку, в перші 15 років, вона швидко збільшується відповідно до правила Лінді: **ріст очікуваної тривалості в майбутньому пропорційний часу існування режиму на даний момент** [7]. Згодом очікувана тривалість існування режиму стабілізується на рівні приблизно 50 років: режим, який не зазнав краху за 15, 20 чи 50 років, ймовірно існуватиме ще 50 років, і цей строк вже зростає дуже повільно. Після 100 років або 36500 днів розраховувати очікувану тривалість

існування режиму має все менше сенсу: кількість і тривалість існування навіть найбільш стабільних сучасних держав є недостатньою для адекватних і точних висновків.

Тепер, коли ми виявили показник, який може бути ефективно використаний для непрямой оцінки стабільності інституційної системи в межах країни, можна визначити вплив цього фактору на економічні результати країни. Для цього наявні дані щодо тривалості режимів в країні було перетворено в середньорічний показник та об'єднано з щорічними економічними даними Світового банку [12; 13; 14]. Слід розуміти, що на відміну від більш загальної (хоч і не обов'язково точної) інформації щодо лідерів країн в базі Archigos, їх економічні показники мають більш вибірковий характер: макроекономічна звітність найбільш воюючих чи катастрофічно нестабільних країн не публікується. Для усунення можливого впливу вибірки наступне дослідження обмежено періодом з 1991, де доступні найповніші і найбільш однорідні дані.

По-перше, в результаті цього дослідження було виявлено, що на нових даних знову підтверджується *ідея про зв'язок багатства і стабільності*, сформульована ще Д. Нортон в його оригінальному дослідженні режимів [11, с. 4-6]. Дійсно, стабільніші і триваліше існуючі без переворотів країни виявляються відчутно успішнішими за рівнем доходу населення. Так, середній рівень ВВП на душу населення серед нових режимів віком до 15 років становить лише 3 409 дол. США, а серед решти, вже усталених — 14 565 доларів. Спостерігається також суттєва (більше 70%) кореляція цих показників, що говорить про наявність лінійного статистичного зв'язку між ними.

По-друге, стало можливим перевірити емпірично розроблену в [2] теорію *щодо зв'язку стабільності інституційної системи й темпу реформ*. В рамках теоретичної моделі було виявлено, що опір інституційної системи реформам може бути пов'язаний з необхідністю

враховувати не лише їх економічні мотиви, такі як можливе зменшення затрат, а й стабільність існуючої інституційної рівноваги. Навіть попри всі можливі економічні переваги, перехід від неефективних до ефективних інститутів може виявлятися недоцільним, якщо він призведе до перевороту і подальшої відміни проведених реформ. Фактично, в цій моделі втілюється звична для економіки розвитку ідея множинності форм інституційної рівноваги: країни з ефективними інститутами можуть підтримувати високий рівень економічної ефективності і багатства, країни зі слабкими інститутами вимушені задовольнятися неефективністю, а їх перехід в першу категорію практично неможливий.

Рівень стабільності інституційної системи можна і далі оцінювати на основі тривалості її існування, а темп економічних реформ — за їх результатом, рівнем економічного зростання. Очевидно, що такі непрямі оцінки ще більше розмивають і без того не однозначну залежність — але точніших і одночасно досить широких (таких, які стосуються значного переліку країн різного економічного розвитку), даних в принципі не існує.

Цілком очікувано і відповідає наявним дослідженням (зокрема, [5]) спостереження, що дестабілізація інституційної системи в ході перевороту призводить до суттєвого зниження ВВП. Так, середній приріст ВВП за рік, протягом якого відбувається переворот, сягає -2% . Для країн, де економічна система протягом всього року існує в дійсно рідкісних умовах катастрофічної нестабільності і багаторазових переворотів (це всього 21 випадків у 15 різних країнах), може досягати такого ж рідкісного й катастрофічного рівня в -8% за рік.

Водночас, наявні дані дозволяють говорити не лише про вплив самого перевороту, а й про темпи економічного приросту у новостворених і вже усталених інституційних системах. Окремі результати розрахунків наведено в останньому рядку таблиці 1 вище, а більш детальні і наочні показники — у вигляді графіка на рис. 5 нижче.



Рис. 5. Середні темпи економічного росту залежно від строку існування режиму

Джерело: власні розрахунки автора на основі [9; 13]

Можна помітити, що *пік економічного росту досягається протягом 15-20 років з початку існування режиму*, що співпадає з переходом до усталеної інституційної системи. Новіші інституційні системи та режими демонструють нижчі темпи економічного розвитку навіть з врахуванням тої фази відновлення, яку їм необхідно пройти після перевороту. Більш зрілі режими — з кожним наступним роком існування демонструють все нижчі середні темпи приросту ВВП. Ця тенденція може бути пов'язана і з досягненням цими країнами в умовах стабільності інституційної системи вищого рівня розвитку економіки, який ускладнює подальше різке зростання — але вона може виявитися і певним фундаментальним обмеженням, яке вимагає додаткових досліджень.

Ці результати в цілому збігаються з попередніми теоретичними напрацюваннями. Збільшення темпів економічного росту протягом перших 15 років існування інституційної системи повністю відповідає передбаченням теоретичної моделі, розробленої в [2]. Водночас, подальше погіршення темпів економічного розвитку замість очікуваної їх стабілізації свідчить або про неточність їх як показника спроможності до реформ, або

про обмежену застосовність теорії до усталених і стабільних інституційних систем.

Крім того, слід розуміти, що тривалість існування режиму — далеко не ідеальна метрика стабільності. Так, *на стабільність дуже помітно впливає і інший ключовий фактор — термін перебування на посаді політичного лідера*. Виявляється, що, на противагу тривалості існування режиму, тривалість повноважень конкретного лідера є скоріше негативним чинником: що довше президент чи диктатор перебуває на посаді, то нижчими є його шанси піти з посади конституційними способами і вищими — бути усунутим внаслідок державного перевороту. Графік зміни частки переворотів залежно від строку, протягом якого лідер незмінно займав свою посаду, можна розглянути на рисунку 6.

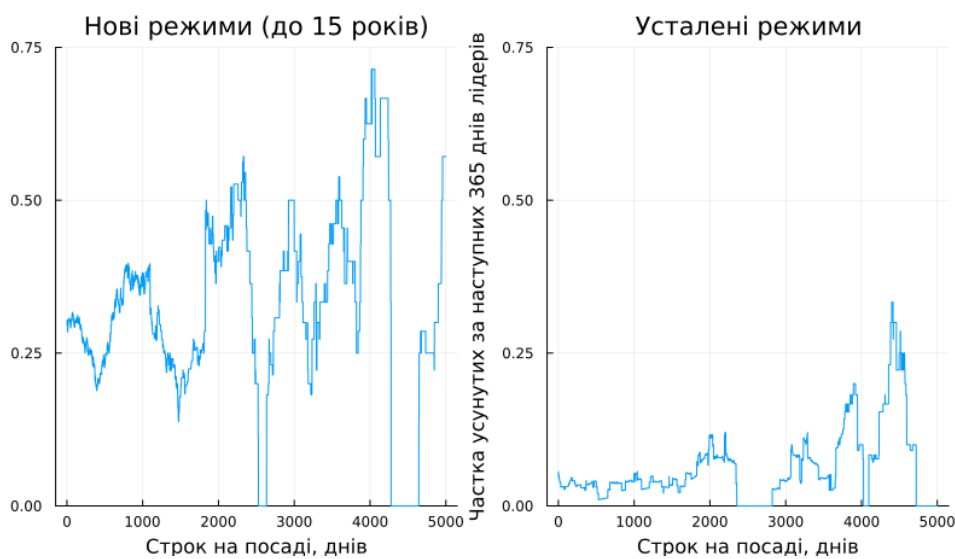


Рис. 6. Частка усунутих в ході перевороту серед лідерів держав, які перебували на посаді не менше певного строку

Джерело: власні розрахунки автора на основі [9]

Цю тенденцію можна пояснити тим, що в інституційній системі накопичується дисбаланс через нездатність реагувати на зміну політико-економічного становища шляхом заміни лідера чи домінуючої політичної сили. Як можна помітити, вона по-різному проявляється для молодих режимів, які існують менше 15 років, і для вже усталених інституційних

систем. У нових режимах шанси перевороту з перепадами зростають протягом будь-якого строку правління лідера: можна припустити, що неефективність новостворених інституційних систем для збереження стабільності вимагає настільки значних і частих змін, що передбачає зміну домінуючої коаліції і її офіційного керівника.

У свою чергу, усталені режими не лише демонструють набагато нижчий в середньому рівень переворотів, а й частково звільнені від цієї загрози: на початку, в перші 5 років правління нового лідера, усталені режими є незмінно стабільними, ризик перевороту дещо вищий ще протягом 5 років, а далі починає зростати аналогічно до нових режимів. Імовірно, така особливість пов'язана зі строком повноважень президентів чи парламентаріїв (і, відповідно, прем'єр-міністрів) в розвинутих демократичних країнах — регулярна заміна політичних лідерів там супроводжується значною стабільністю.

При цьому необхідно пам'ятати, що *строк перебування на посаді політичного лідера і тривалість існування суспільно-політичного режиму, близько пов'язані в межах одної конкретної каденції*. Для нових лідерів, які прийшли до влади після суспільно-політичного перевороту, ці показники тотожні: тривалість існування режиму і строку повноважень повністю збігаються. Для решти режимів вони зростають паралельно: з кожним наступним днем перебування на посаді лідера росте також і тривалість існування відповідного режиму. В результаті той факт, що строк повноважень негативно впливає на стабільність режиму, говорить не про дію цього чинника як такого, а й про сумарний ефект одночасного впливу двох зростаючих паралельно показників. Вплив тривалості незмінного лідерства є надто значним для компенсації згаданими вище конструктивними механізмами адаптації або відбору. Термін перебування конкретного лідера на політичній посаді не просто

негативно впливає на стабільність інституційної системи, а переважає позитивний вплив паралельного росту тривалості існування режиму.

Значний вплив цього фактору на ризик дестабілізації інститутів шляхом перевороту ускладнює використання лише тривалості існування інституційної системи для оцінки її стабільності і вимагає додаткових досліджень.

Висновки і перспективи. В цілому з даних бази Archigos можна зробити три ключових висновки щодо ролі інституційної стабільності та закономірностей її формування.

По-перше, ризик втрати стабільності і, зокрема, державні перевороти є фундаментальним фактором розвитку національної інституційної системи. Більшість молодих режимів нездатні уникнути критичної дестабілізації і чергових політичних переворотів протягом перших 15 років свого існування, тоді як розвинуті країни спираються на столітній досвід поступального розвитку інститутів. При цьому розрив у рівні чутливості до загроз між новоствореною інституційною системою та її усталеними аналогами сягає десятків разів, що створює непереборні бар'єри між нечисленними стабільними і розвинутими країнами з одного боку, і численними молодими і нестійкими режимами з іншого.

По-друге, між цими групами спостерігається значна економічна нерівність — різниця в інституційній стабільності має неабиякі наслідки для економіки країни. В першу чергу можна говорити про дуже значні відмінності в рівні економічного розвитку: багаті країни — винятково стабільні, бідні — нестабільні, хоч і не можна однозначно ідентифікувати напрямок причинно-наслідкового зв'язку. Водночас, крім різниці в рівні економічного розвитку як такого спостерігається також і різниця в її динаміці: відбувається зростання темпів економічного росту по мірі стабілізації інституційної системи в країні у відповідності до раніше розробленої теоретичної моделі.

По-третє, тривалість існування інституційної системи, а, отже, її розвитку, адаптації та успішного відбору є важливим, але не єдиним фактором стабільності інституційної системи. Зокрема, термін перебування лідера держави на посаді є не просто негативним фактором, а таким, що може переважувати позитивний вплив тривалості існування режиму та інституційної системи.

Цих висновків достатньо, щоб можна було говорити про стабільність як конкретну, об'єктивну і вимірювану характеристику інституційної системи на рівні держави, і оцінювати вплив на неї окремих факторів, таких як тривалість неперервного існування інститутів чи строк перебування на посаді конкретних лідерів. В ключі вже проведених досліджень ці напрацювання можна також використовувати для оцінки і прогнозування перебігу інституційних трансформацій і, зокрема, масштабних реформ. При цьому необхідні подальші дослідження, які дозволять точніше оцінювати вплив на стабільність інституційної системи та шанс її дестабілізації як цих, так і інших, поки не ідентифікованих факторів, а також перевірити отримані результати з використанням інших даних. Крім того, доцільно також з'ясувати, наскільки закономірності дестабілізації інституційної системи в масштабі держави застосовні до інших, дрібніших систем інститутів.

Література

1. Гриценко А. А. Основні складові загального механізму стабілізації економіки України. *Загальний механізм та чинники стабілізації соціально-економічного розвитку України* / за ред. В. М. Гейця та А. А. Гриценка. Київ, 2022. С. 5-26.
2. Дубас Ю. В. Засади перетворення інститутів в умовах цифрових трансформацій економіки. *Міжнародний науковий журнал*

"Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2022. № 10. doi: 10.25313/2520-2294-2022-10-8325

3. Дубас Ю. В. Сучасні підходи до моделювання трансформації суспільних інститутів. *Причорноморські економічні студії*. 2021. 70. С. 7-14. doi: 10.32843/bses.70-1
4. Acemoglu D., Egorov G., Sonin K. Institutional change and institutional persistence. *The Handbook of Historical Economics*. Elsevier Science & Technology. 2021. P. 365-389. doi: 10.3386/w27852
5. Alesina A., Özler S., Roubini N., Swagel P. Political Instability and Economic Growth. *Journal of Economic Growth*. 1996. 1(2). P. 189–211. doi: 10.1007/BF00138862
6. Chin J.J., Carter D. B., Wright J. G. The Varieties of Coups D'état: Introducing the Colpus Dataset. *International Studies Quarterly*. 2021. 65(4). P. 1040–1051. doi: 10.1093/isq/sqab058
7. Eliazar I. Lindy's Law. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*. 2017. 486. P. 797-805. doi: 10.1016/j.physa.2017.05.077
8. Funke M., Schularick M., Trebesch C. Going to Extremes: Politics after Financial Crises, 1870-2014. *CESifo Working Paper Series 5553*. 2015. doi: 10.2139/ssrn.2688897
9. Goemans H. E., Gleditsch K. S., Chiozza G. Introducing Archigos: A dataset of political leaders. *Journal of Peace Research*. 2009. 46(2). P. 269-283. doi: 10.1177/0022343308100719
10. Koehler K., Albrecht H. Revolutions and the Military: Endgame Coups, Instability, and Prospects for Democracy. *Armed Forces & Society*. 2021. 47(1). P. 148–176. doi: 10.1177/0095327X19881747
11. North D. C., Weingast B., Cox G. The Violence Trap: A Political-Economic Approach to the Problems of Development. *SSRN Electronic Journal*. 2012. doi: 10.2139/ssrn.2370622

12. World Bank. GDP (constant 2015 US\$). *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD> (дата звернення: 20.07.2023).
13. World Bank. GDP growth (annual %). *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> (дата звернення: 20.07.2023).
14. World Bank. GDP per capita (constant 2015 US\$). *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD> (дата звернення: 20.07.2023).
15. Yu Sh., Jong-A-Pin R. Rich or alive? Political (in)stability, political leader selection and economic growth. *Journal of Comparative Economics*. 2020. 48(3). P. 561-577. doi: 10.1016/j.jce.2019.11.004

References

1. Hrytsenko A. A. (2022). Osnovni skladovi zahalnoho mekhanizmu stabilizatsii ekonomiky Ukrainy. In Heiets M.V., Hrytsenko A. A. (Eds.), *Zahalnyi mekhanizm ta chynnyky stabilizatsii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, 5-26.
2. Dubas Yu. V. (2022). Zasady peretvorennia instytutiv v umovakh tsyfrovyykh transformatsii ekonomiky. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Seriya: "Ekonomichni nauky"*, 10. doi: 10.25313/2520-2294-2022-10-8325
3. Dubas Yu. V. (2022). Suchasni pidkhody do modeliuvannia transformatsii suspilnykh instytutiv. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 70, 7-14. doi: 10.32843/bses.70-1
4. Acemoglu D., Egorov G., Sonin K. (2021). Institutional change and institutional persistence. *The Handbook of Historical Economics*. Elsevier Science & Technology, 365-389. doi: 10.3386/w27852

5. Alesina A., Özler S., Roubini N., Swagel P. (1996). Political Instability and Economic Growth. *Journal of Economic Growth*, 1(2), 189–211. doi: 10.1007/BF00138862
6. Chin J.J., Carter D. B., Wright J. G. (2021). The Varieties of Coups D'état: Introducing the Colpus Dataset. *International Studies Quarterly*, 65(4), 1040–1051. doi: 10.1093/isq/sqab058
7. Eliazar I. Lindy's Law. (2017). *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 486, 797-805. doi: 10.1016/j.physa.2017.05.077
8. Funke M., Schularick M., Trebesch C. (2015). Going to Extremes: Politics after Financial Crises, 1870-2014. *CESifo Working Paper Series 5553*. doi: 10.2139/ssrn.2688897
9. Goemans H. E., Gleditsch K. S., Chiozza G. (2009). Introducing Archigos: A dataset of political leaders. *Journal of Peace Research*, 46(2), 269-283. doi: 10.1177/0022343308100719
10. Koehler K., Albrecht H. (2021). Revolutions and the Military: Endgame Coups, Instability, and Prospects for Democracy. *Armed Forces & Society*, 47(1), 148–176. doi: 10.1177/0095327X19881747
11. North D. C., Weingast B., Cox G. (2012). The Violence Trap: A Political-Economic Approach to the Problems of Development. *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.2370622
12. World Bank. (2023). GDP (constant 2015 US\$). *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD> (date of access: 20.07.2023)
13. World Bank. (2023). GDP growth (annual %). *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> (date of access: 20.07.2023)
14. World Bank. (2023). GDP per capita (constant 2015 US\$). *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD> (date of access: 20.07.2023)

15. Yu Sh., Jong-A-Pin R. (2020). Rich or alive? Political (in)stability, political leader selection and economic growth. *Journal of Comparative Economics*, 48(3), 561-577. doi: 10.1016/j.jce.2019.11.004